

JANKO POLIĆ KAMOV

DRAGOMIR BABIĆ

Književnik Janko Polić Kamov (1886—1910) je ličnost iritantno osebujne dimenzije. I njegov buntovnički život, i književni avangardizam, kojim se toliko prožeo, potvrđuju zaključak, kako je njegova književna avantura rezultat njegova naglašena nezadovoljstva sa samim sobom (uz bolest u njemu samom, koja ga je još više iskomplificirala i ponekad dovodila u egzaltacijska stanja, udaljujući ga od opservacija, utemeljenih na lucidnostima njegova neprijeporna talenta), ali i paradoksalnih društvenih situacija građanske Hrvatske, u vremenu u kojem je on živio i djelovao, a koje su nemilosrdno gnječile svačiji individualni identitet.

Janko Polić Kamov je istaknuti hrvatski i jugoslavenski književnik, o kojem se danas u nas povremeno mnogo priča, mada se u širem općinstvu jako malo ili nedovoljno zna o njemu, bilo da je riječ o njegovom nonkonformističkom životu, bilo da je u pitanju njegovo književno stvaralaštvo, koje unatoč svim ogradama što mu se mogu uputiti, predstavlja nedvojbeno najoriginalniju verziju avangardizma u našoj književnosti. Sve to zacijelo uvjetuje neophodnost, da barem u sumarnom obliku predočimo, odnosno naznačimo njegov curriculum vitae i nanižemo njegova najznačajnija, malobrojna književna djela, koja unatoč svim dosad obavljenim književnopovijesnim i književnokritičkim pretragama, zaslužuju suptilniju i objektivniju valorizaciju.

Janko Polić Kamov rodio se u Pećinama kraj Sušaka 17. studenoga 1886. u trgovačkoj obitelji. Imao je veći broj braće i sestara. Polahađao je riječku pa senjsku gimnaziju, ali je iz obje bio istjeran. Kako je očeva trgovina pošla po zlu, obitelj se 1902. preselila u Zagreb. Janko se i tu upisivao u gimnaziju, ali je ubrzo prekinuo školovanje. Bio je tri mjeseca u zatvoru (1903) zbog sudjelovanja u demonstracijama protiv zloglasnog bana Khuena Hedervaryja. Zatim je putovao s nekom glumačkom družinom (1904) po Dalmaciji i Crnoj Gori, a slijedeće dvije godine proveo je u Zagrebu. Godine 1906. prebolio je tešku upalu pluća i otada je bio veoma slaba zdravlja. Od 1907. počinju njegova veoma česta putovanja po Italiji. Ljetne mjesece 1908—1909. provodi kod brata Vladimira u Puntu, na Krku, i tu piše dobar dio svojih drama i novela. U proljeće 1910. kreće preko Italije u Španiju i umire 19. srpnja 1910. u bolnici Santa Cruz u Barceloni.

Književni opus Janka Polić Kamova nije obiman, no on je u svakom slučaju takav vrijednosni doseg, kojeg ne može mimoilaziti nitko, tko želi proučavati hrvatsku, pa i jugoslavensku književnost. Pisao je pjesme (Psovka, Ištijpana hartija), novele, drame, roman (Isušena kaljuža), feljtone, članke, dopise za novine, a i nekoliko kritika. Literatura o Janku Poliću Kamovu je za-

nimljiva, budući da je, i njegov nemirni život, i karakter njegove književne identifikacije zbilja zahvalna tema za književnopovijesnu i književnokritičku analizu. Kamov spada među one naše pisce, što se prihvaćaju skoro panegiričkom intonacijom s jedne strane ili niječnu cijelim sistemom skeptičkih ograda s druge strane. Sigurno je da Kamov, kao i svaki drugi pisac, biva vrednovan u zavisnosti od niza određenja, što su kriteriji preciziranog vremenskog razdoblja. Autori, u čijim tekstovima se mogu prepoznavati ovi različiti pogledi, koji predstavljaju odgovarajući doprinos jednoj konačnoj valorizaciji, su nesumnjivo: A. G. Matoš (Lirika lizanja i poezija pljućkanja, Hrvatska smotra, br. 11, 1907. Matoš: Djela, knjiga X, Janko Polić Kamov, Vijenac, br. 9 Zagreb 1910. Matoš: Djela, knjiga X), Vladimir Čerina (Janko Polić Kamov (studija), Rijeka 1913.), Stanislav Šimić (Veliki psovač i Antijob, u knjizi »Dalekozor duha«, Zagreb 1937.), Jure Kaštelan (Janko Polić Kamov. Povodom 40-godišnjice smrti, Republika, br. 11—12, Zagreb 1950.), Zvonimir Golob (Moderni Kam, Krugovi, br. 1, Zagreb, 1957.), Bruno Popović (Ikar iz Hada, Forum, br. 7—8, 9, Zagreb 1965., odnosno Ikar iz Hada (Janko Polić Kamov — monografska studija, Zagreb 1970.) i Nikola Milićević (Janko Polić Kamov, Riječka revija, br. 4—5, 1967.), kao i određene inventivne opservacije, što se uvijek mogu naći i u raznim manjim i prigodnim priložima, pa i u novinskim bilješkama.

Književna identifikacija Janka Polić Kamova sadrži nedvojbeno uz izvan-diskutabilne lucidnosti i originalnosti u tumačenju njegovog viđenja svijeta, društva, konkretno hrvatske građanske sredine i suptilnosti njegova izražajnog, stilskog instrumentarija i svojevrsno svjedočanstvo o mnogim, zapravo najznačajnijim kontroverzama, što su ispunjavale i potresale njegovu ličnost, koja se manifestirala buntovništvom, nadahnutim intelektualnim izazovima, ali i snažnim, prebujnim emocionalnim nabojima, budući da se u Kamovu aktivirao istodobno, i buntovni filozof svoje individualne vrste, i egzaltirano usplahireni pjesnik, koji svoje osjećaje modificira u obliku oštih, ubodnih stihova, kako bi postigao djelotvorniji efekat svojih temperamentnih poruka.

Prema tome Janko Polić Kamov samo je na vlastitom primjeru kao ljudska jedinka i kao književni identifikator potvrdio prirodnost ljudske pobune protiv svoje poniženosti i nesavršenosti, kao i pobune protiv vlastite neadekvatnosti i hrvatskog građanskog izrabljivačkog društva, kojeg je brzo i značaki sagledao kao zbir instrumentarija za manipuliranje čovjekom i njegovo podvrgavanje nehumanim, brutalnim društvenim mehanizmima, kojima je svjesno sasvim sapleten. Dakle ono po čemu je Kamovljeva pobuna neserijska, jeste u prvom redu njen otvoreni, strasni, iskreni oblik, njen intenzitet, njena širina, njena nekonvencionalnost, njena literarna faktura predočavana jednim živopisnim, slikovitim jezičnim instrumentarijem, kojim su njezine manifestacije iznijansirano fiksirane kroz mahom temperamentno književno tkivo, bez obzira da li je riječ o pjesmi, prozi, dramu, feljtonu, eseju ili kakvom drugom, pa i najintimnijem zapisu.

Polićeve pjesme i prozni tekstovi ilustriraju u najrazličitijim varijacijama njegove proteste protiv laži građanskog društva, posebno njegove hipokrizije, kao i klerikalizma. U tom sukobu sa okolinom, koja ga je izazivala, oplodavao se njegov bunt, koji se pretvarao u stihijsko rušilaštvo do besmi-

sla, do apsurdna. Sve dotle dok je Kamovljeva pobuna osmišljena, usmjerena na razaranje malograđanske i građanske koncepcije svijeta dotle je adekvatna, međutim onog trenutka kada se ona pretvara u rušilačku ekstazu, ona je objektivno iskaz malograđanskog radikalizma, čija pobuna u osnovi nije ništa drugo, nego krajnji iskaz razočaranja u zamišljenu, u osnovi idealiziranu sliku svijeta. Kamov je prije svega dijete malograđanina, propalog trgovca, kojeg je to materijalno propadanje njegovog oca na posredan i neposredan način strahovito ponizilo. Kao bistro petnaestogodišnje dijete on postaje ad hoc buntovnik protiv škole kao institucije, protiv škole kao sredstva pedagoške, objektivno političke manipulacije, protiv Khuenove strahovlade, tj. protiv nacionalnog ugnjetavanja, protiv prozaične provincijske atmosfere i protiv umjetnosti kao takve, jer mu ona ne daje odgovor na beskrajna pitanja, kojim bi mogao obesnažiti svoje prerano, predimenzionirano, izgleda i spontano i intelektualizirano razočaranje, pa i protiv porodice, oca, jer je i porodica neki institucionalni oblik unutar kojeg je uključena prinuda autoriteta. Evo samo nekoliko Kamovljevih aforističkih opservacija, koje najreljefnije predočavaju karakter i dimenzije njegove protestne prožetosti, njegove pobune, koja se proteže gotovo na sve sfere ljudske djelatnosti:

Ne. Ja nijesam normalan.

Moja je ćud-opozicija; logika-nedisciplina; filozofija-prevrat.

Njega zanosi blagost, ljubav, dobrota, evanđelje; mene strast, nasilje, zločin: Stari zavjet.

Za njega je prostitutka nešto ogavno, za mene nešto raskošno.
Ukratko: ja sam opozicionalac ...

Čini mi se da od oca, majke, pseta i mene nastaje jedna bezlična masa mesa kao u mesnici.

Život je krvopija.

Ne razumijem ništa, osim svoje srdžbe. Ne opravdavam ništa, osim svojih apsurdnih želja ...

Naša je zemlja ambis.

Dosadna je čitava literatura bez propalica, zločinaca i luđaka.

Silovat ću te, bijela hartijo, nevina hartijo;
ogromna je strast moja i jedva ćeš je podnijeti ...

... nema čovjeku mjesta među vama, o ljudi bezdušni.

Apsurd postaje pjesma moja i nema ludnice za mene;
ne čitajte djela moja i sažgite hartiju;
polomite mi pero ...

A ja idem za golom istinom, pa sam tu istinu skresao u brk samome sebi i postajem objekt sam sebi da što više proučim, analiziram i protumačim svoje ja ...

A svijet je prazan, glup i star
I srce prazan budjelar.
Ja nadjoh samo bol i mrak.

(Svi citati uzeti su iz »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 84, Janko Polić Kamov, Vladimir Čerina)

Janko Polić Kamov je u svakom slučaju jedan snažan individualistički negator hrvatskog građanskog društva, koji je uz to istodobno demonstrirao i svoju pobunu protiv svijeta, unutar kojeg nije mogao naći mjesto za sebe. Ta njegova pobuna predstavlja zacijelo anticipaciju jedne osebuje rezonantne pobune u korist odgovarajuće konačnije progresivnosti, koju nije ničim određenije pretpostavljao. Nije bio buntovnik u bilo kakvom kontekstu konkretne društvene pobune, mada je njegovo buntovništvo u literaturi prospješivalo proces raskrinkavanja građanskog društva, što mu ne može nitko osporiti.

Hrvatska književna kritika nije mogla mimoći talentiranog književnog provokatora Janka Polić Kamova, kojeg je inače bilo teško uklopiti u uobičajeni »normalni« razvojni tok hrvatske književnosti. Čak i nonkonformist u književnosti, A. G. Matoš osjetio je svjesnu potrebu, da se pozabavi Polićem, koji je radikalizmom svoje pobune i ekskluzivnom pjesničkom leksikom prouzročovao u Matošu nepovoljne reakcije, pa i krajnju oporbu. Matoš se u povodu pisanja o Kamovu žestoko ustremio na kritičara Milana Marjanovića, zamjeravajući mu da je »preporučio apsolutne neuspjelosti duhova kao Polić Kamov«, odnosno da je pohvalio »onaj atentat na razum, moral, zdravlje i poeziju, ono literarno pljućkanje i pjesničko lizanje nekakvog Polića Kamova...« kao i da krajnje neodgovorno uzvisuje »sadičke elukubracije Polić-Kamovih surovih i nedotupavih blasfemija«. Očigledno je da se ekskluzivizam Kamovljeve književne avanture nije uklapao u Matoševu viziju jedne odgovarajuće umjetničkije i evropskije hrvatske književnosti, koja će iskazivati naš nacionalni identitet. Doduše, sve ove Matoševe ironične i oštre prosudbe o Kamovu bit će kasnije zaključene veoma pozitivnom procjenom Kamova: »... i jer je tragično poginuo u času kada je jamačno postao pisac i došao na pravi put i naučio pisati.« (Svi citati uzeti su iz A. G. Matoš: »Sabrana djela«, Zagreb 1973., knjiga VII, str. 259, knjiga VI, str. 197, knjiga XIII, str. 178, 181).

Književnik Vladimir Čerina u svome tekstu »Janko Polić Kamov« naglašava elementarnost književnog opusa Kamova, posebno njegove lirike: »Lirika je Jankova učinjena od krvi i mesa. On govori jednim jezikom koga do njegove pojave ne poznavasmo. To je jezik slobode, u mnogim izrazima prelazi i nju. To je jezik slobode jedne nove ličnosti kojih Hrvatska nije imala, jedne ličnosti koja stvara svoju slobodu, ličnu slobodu. To je provala nagona, razularenost nagona, njegova prekipjelost što kriči glasom koji ima dah i miris duše, koja je uronila u krvi... To čedo, to divno čedo našeg sirovog i suro-

vog krša, našeg divljeg i dinamičnog mora, u vječnoj oskudici, propale egzistencije, promašena, izgubljena, slomljena, razorena, zauvijek razorena života, a mlad kao mlado proljeće, kao mlado sunce, kao sama vječno mlada mladot, zaljubljen u život kao nesretni Paganini u svoje gusle, strasno, ludo, nije moglo biti mirno, spokojno i raskršteno sa svojom sudbinom.« (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 84, str. 321, 323).

Bruno Popović, najkompetentniji poznavalac književne avanture Janka Polića Kamova, u svojoj izvrsnoj monografskoj studiji »Janko Polić Kamov« ističe doprinos Kamova sadržajnijem izgrađivanju hrvatske književnosti: »Kamov je anticipirao književni zadatak, koji su in extenso, kao program obnove i stvaranja moderne hrvatske proze, kolektivno provele generacije pisaca nakon njega, od Krleže i Cesarca do Marinkovića i Segedina, Novaka i Šoljana i prozaika mlađih od njih. Ali već u književnom prevratu koji on među nama započinje, stižu na vlast ironija, negativna dijalektika, humorna mašta, analitička i konvulzivna proza revolta i skepse. Zato Kamov i bijaše događaj jednak uvodu u sva kasnija stanja zrelosti našeg književnog moderniteta, a ostavši to uvodno i nedovršeno poglavlje, baš stoga i jedan opus toliko otvoren potomstvu. Krležina posveta novele »Hodorlahomor Veliki« u »Plamenu« upravo Kamovu — nije bila slučajna.« (Bruno Popović: Ikar iz Hada, Zagreb 1970, str. 172).

Janko Polić Kamov, unatoč svim kontroverzama oko njegove личности i njegove književne avanture, što su postojale i u njegovom vremenu, a koje na određeni način postoje i danas, neserijski je hrvatski i jugoslavenski pisac, koji će poradi svojeg antikonformizma postojano privlačiti pažnju šireg kruga čitateljske publike!

U ovoj prilici neophodno je naznačiti nekoliko činjenica, koje vezuju Janka Polić Kamova sa Senjom, o čemu će danas-sutra možda netko sakupiti više podataka. U ovom trenutku možemo navesti samo ono što stoji u monografskoj studiji Brune Popovića: Ikar iz Hada, Zagreb 1970., str. 175—176 u Kalendaru: »1892—1902 — Djetinjstvo u obitelji, koja se raspada nakon očeva trgovačkog sloma. Mladost koja dijeli sa svojom okolinom sve ondašnje iluzije patrijarhalne Hrvatske, idole religije, patriotizma i šenoinske tendencije u književnosti. Školovanje, osnovno i gimnazijsko, na Sušaku, zatim u senjskom ultraklerikalnom konvinktu »Ožegovichianum«. Prije fanatični vjernik, kao petnaestogodišnjak tu gubi vjeru i postaje bijesni ateist, razjareni buntovnik. Njegov karakter se rađa. Politika ga zanima kao šansa žestine, oblik protesta protiv svijeta ... 1902. — Na omladinskom skupu u Lokvama govori svoj »Program đlačkog pokreta« ... Nakon tog govora, istjeran iz senjske gimnazije, dolazi k obitelji koja se već preselila u Zagreb ...«

Dr Dragomir Babić, Pedagoški fakultet, Odsjek za filologiju, Rijeka

Janko Polić Kamov wurde in Sušak 1886 geboren und starb in Barcelona 1910. Er war eine eigentümliche Persönlichkeit. Trotz seiner Jugend ist er ein hervorragender Schriftsteller geworden und seine Schöpfung stellt eine der eigentümlichsten Versionen des Avantgardismus in unserer Literatur dar. Er schrieb Lieder, Novellen, Schauspiele, Romane, Feuilletons und Zeitungsartikel mit origineller Besprechung der Welt und der Gesellschaft. Das kroatische bürgerliche Milieu mit seinen Schwächen und Lügen hat er auf eine eigentümliche Weise besprochen. Er wollte ein Kämpfer für die nationale Befreiung sein, darum stand er sehr oft im Streit mit seiner provozierenden Umgebung. Trotz aller mit seiner Persönlichkeit verbundenen Kontroversen, ist Kamov ein origineller antikonformistischer gern gelesener Schriftsteller.

Z u s a m m e n f a s s u n g

JANKO POLIĆ KAMOV — SCHRIFTSTELLER

Janko Polić Kamov rodio se u Sušaku 1886. a umro u Barceloni 1910. Osebnost je ličnost. Unatoč svojoj mladosti postao je hrvatski književnik, čije je stvaralaštvo predstavljalo najoriginalniju verziju avangardizma u našoj književnosti. Njegovo književno stvaralaštvo nije opsežno, pisao je pjesme, novele, drame, roman, feljtone i članke za novine, u kojima Kamov opisuje i svijet i društvo na sebi svojstven način. Opisuje hrvatsku građansku sredinu sa svim manama i lažima. On se predstavlja kao borac za nacionalno oslobođenje i zbog toga je stalno u sukobu s okolinom, koja ga izaziva do apsurdna. Unatoč svim kontroverzama koje su vezane za njegovu ličnost i književno stvaralaštvo, Kamov je neserijski naš pisac koji se poradi svog antikonformizma rado čita i prihvaća.